

hic Apostolus tacite objectioni dicentium : Fides mihi dicta legalis caremonias esse abolitas, meque licite quibuslibet posse vesci ; sequar ergo fidem meam, escas lege vetitas manducabo, esto infirmiores inde offendantur. Respondet Apostolus : Tu fidei habes, sed eam.

HABE PENES SEMETIPSUM, — q. d. Noli illam jacere illaque uti cum fratris scandalo. Fides enim confidenda est semper, non autem semper profanda ; profiteri enim est sponte fidem publicare, confiteri est respondere interrogatum, ait S. Cyprianus, *epist.* 83. Idem dico de fide, id est persuasionem, vel credulitatem conscientie, de qua proprie hic agit Apostolus.

Instanc-
tio pro
scrupulis
infirmis.
Quid
beatius
qui non
judicet
se, dicit
Prima
expositio
et gemina.

BEATUS QUI NON JUDICAT SEMETIPSUM IN EO QUOD PROBAT. — Occasione ejus quod dixit : « Tu fidem habes, » transit hic Apostolus ad instructionem infirmis, qui vel exemplo doctoris comeditis, vel gula illectus, edebat suillam, aut aliud lege vetitum contra conscientiam, sicque peccabat. Dicit ergo : « Beatus qui non judicat (qui non condemnat scrupulose : ita Ambrosius et Theodoretus) semetipsum in eo quod probat, » quod eligit, quod amplectitur, q. d. Beatus est qui nihil agit contra conscientiam, qui non movet sibi dubia, et scrupulos in re alias licita et adiaphora, qualis est vesci idolothytis, aut cibis Judaeis vetitis.

Secundo, Salmeron : « Beatus est, inquit, qui non judicat semetipsum » bene agere, ut sibi de virtute blandiatur, se justum reputet et sanctum ; sed potius cum Apostolo dicit : « Nihil mihi conscius sum ; sed non in hoc justificatus sum : qui autem judicat me, Dominus est. »

Tertio, alii sic exponunt, q. d. Beatus est qui iudicium illius rei, quam approbat, agit, exequitur, non sumit ex se et suo capite, sed a viris peritis et sapientibus ; nam in rebus agendis prudentis est non suo, sed sapientum consilio niti.

Quarto, Toletus : Beatus, inquit, est qui non judicat se recte facere, dum comedit cum scandalo proximi id quod alias probat, id est, quod alias per fidem approbat, scilicet cibum hunc quem comedit, uti et quemlibet alium, permixtum et licitum esse. Verum primum sensum exigit id quod sequitur.

23. QUI DISCERNIT (cibum a cibo, quasi illicitum et vetitum a licito et permissio), SI MANDUCAVERIT, DAMNATUS EST (peccati et damnationis reatum incurrit), QUIA NON EX FIDE, — hoc est, quia non ex conscientie dictamine et credulitate, qua credit licere hoc cibo vesci, supple, *manducat*, q. d. Quia manducat et agit contra conscientiam, hinc peccato et damnationi se obstringit. Ita S. Chrysostomus. Pro *qui discernit*, graece est *διακρίνει*, quod etiam verbi potest, qui disceptat, qui dubitat, sitne licitum, v. g. vesci suilla, neene. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, (Ecumenius).

OMNE QUOD NON EST EX FIDE, PECCATUM EST. —

Nota, « fidem » hic non tantum includere veritatem generalem et speculativam, sed et particularem et practicam. Fides ergo est dictamen conscientie, sive persuasio et credulitas, qua juxta regulas fidei et prudentie credis te hic, v. g. comedendo idolothytis, aut cibos lege veteri vetitos, non male, sed recte agere et Deo placere : quod enim non est secundum hanc credulitatem, id est, quod est contra conscientiam, hoc peccatum est. Ita S. Chrysostomus, Theodoretus, Ambrosius, Theophylactus, (Ecumenius).

Hunc esse sensum, et hoc significare hic fidem, patet tum ex Graeco *πίστις* : fides enim graece dicitur *πίστις*, id est *persuasio*, *ἀπό τοῦ πείθειν*, id est *suadere*, persuadere ; tum ex ipso discursu Apostoli. Loquitur enim Apostolus infirmis, id est errantibus et scrupulosis, qui ex errore conscientie putabant non licere sibi vesci cibis lege vetitis. His ait : Qui discernit cibum hunc quasi illicitum ab alio licito, si manducat id quod discernit quasi illicitum, damnatus est ; quia non ex fide, id est, quia non ex credulitate quod licet, sed contra conscientie dictamen manducat. Idem patet ex I Cor. vii, 1, ubi fidem hanc explicans Apostolus, eam vocat scientiam. Ait enim : « De iis autem quae idolis sacrificantur, scimus quia omnes scientiam habemus. » Et vers. 4 : « De escis autem quae idolis immolantur, scimus quia nihil est idolum in mundo, et quod nullus est Deus, nisi unus. » Fides ergo est scientia, qua quis scit idolum nihil esse, ac consequenter idolothytis nihil contrahere numinis falsi, aut vitii ex idolo cui immolantur, ut propterea esus eorum fidelibus sit illicitus ; ac consequenter licite fideles iis vesci posse, perinde ac si idolo non essent immolata. Rursum, sicuti fides dicitur credulitas qua quis credit quid esse verum et a Deo revelatum ; ita pariter fides dici potest (uti hic dicitur) credulitas qua quis credit quippiam esse iustum ; hoc enim est verum practicum, quod quasi objectum spectat fides haec practica : sicut prior fides speculativa pro objecto habet verum speculativum. Insuper Cicero, lib. I *Officiorum* : « Fides, inquit, est dictorum conventorumque constantia et veritas. Ex quo credamus, quia fiat quod dictum est, appellatam fidem. » Pari ergo ratione cum fit ratio in mente dictum est, puta quod mens et quod facendum dicitur, fides est dicitur debet ; et qui hoc agit, fideliter et ex fide, ac fide bona agere dicitur.

Hinc Theologi docent conscientiam, licet erroneam, semper ligare, ut nunquam contra eam agere liceat ; sed eam deponere per prudens rationis aut viri sapientis consilium ; vel, si id non possit, sequi eam oportet, si videlicet resolutio et res ipsa differri non possit.

Dices : S. Augustinus, lib. IV *Contra Julianum*, III, et lib. *De Gratia Christi*, cap. xxvi, et *epist.* 105 ; Prosper quoque lib. VIII *De Vita contempti*, cap. I et v ; Bernardus, lib. *De Praeceptis et dispensationibus*, fidem

Fidelis
idem est
quod
fides
tamen
conscientia.

Expono
πίστις.

Non omnia
idolum
operantia
sunt.

Concedit
tamen
erroneam
obligat
deponere
dicitur
est.

hic proprie accipiunt ; ergo cum ait Apostolus : « Omne quod non est ex fide, peccatum est, » hinc recte inferam, quod omnia omnium infidelium opera, etiam bona, esse sunt eleemosynae, cum non sint, nec fiant ex fide, sicut peccata. Admittit illationem hanc nonnulli Doctores Scholastici, ut Gregorius Ariminus, Capreolus, Catharinus.

Verum respondeo : S. Augustinus cum suis *quod non est ex fide*, per *mosin* sic accipit, q. d. Apostolus : Quod est ex infidelitate, vel quod est contra fidem, quodque fit ad cultum idoli, hoc peccatum est, uti patet. Et quia S. Augustinus putabat pleraque opera ab infidelibus fieri hoc fine, scilicet ad colendum idolum, hinc consequenter pleraque eorum opera putavit esse peccata. Sed hoc de omnibus non est verum ; imo certum est infideles posse facere et de facto facere multa opera moraliter bona, ut honorare parentes, dare eleemosynam, servare promissa, non ad cultum idoli sui (de quo saepe non cogitant)

An Pen-
tas velit
autis li-
fidellum
operasse
peccata?

Non omnia
idolum
operantia
sunt.

sed tantum hac de causa, quia illa honesta sunt, quia recta ratio illa dicitur, ita ut haec eorum opera moraliter bona sint, nec ullo malo fine, aut circumstantia vitientur.

Rursum, Origenes, Anselmus, S. Leo, serm. 2 *De Jejunio Pentecostes*, et Prosper per auxesin sic exponunt : « Omne quod non est ex fide, peccatum est, » id est, peccato conjunctum est : quia omnis infidelium virtus vana, inanis et falsa virtus est, nec hominem peccato liberare, aut absolute bonum coram Deo efficere valet. « Omnis infidelium vita, inquit Prosper in *Sententia*, excerptis ex S. Augustino, sentent. 106, peccatum est, et nihil est bonum sine summo honore. Ubi enim deest agnitio aeternae et incommutabilis veritatis, falsa virtus est, etiam in optimis moribus. »

Verum, ut dixi, haec non sunt hoc loco quae-
stio, nec ad mentem Apostoli : Apostolus enim per fidem hic non intelligit fidem Christianam, sed credulitatem, persuasionem et dictamen conscientiae.

Expono
Prosp-
peri.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Concludit, tum Gentes quam Judaeos ad fidem et gratiam Christi vocatos, Deo gratias, invicem gratulationem et pacem debere.

Primo ergo docet quemque proximorum utilitati, et mutuae paci studere debere, quodque Christus tam Judaeos ex promissione, quam Gentes ex misericordia ad se et salutem vocaverit.

Secundo, vers. 13, excusat se quod liberius Romanis scripserit, tanquam Gentium Apostolus ostendens quomodo hoc munus sit executus, nimirum quod ab Jerusalem ad Illyricum primus ipse ubique evangelizaverit.

Tertio, vers. 24, destinat ire in Hispaniam, prius tamen deferre eleemosynam in Judaeam, ac deinde in transitu videre Romanos, petens ut pro se interim orent.

1. Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, et non nobis placere. 2. Unusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum, ad aedificationem. 3. Etenim Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est : Improperia impropertium tibi occiderunt super me. 4. Quaecumque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt : ut per patientiam et consolationem Scripturarum, spem habeamus. 5. Deus autem patientiae et solati dei vobis idipsum sapere in alterum secundum Jesum Christum : 6. ut unanimis, uno ore honorificetis Deum, et Patrem Domini nostri Jesu Christi. 7. Propter quod suscipite invicem, sicut et Christus suscepit vos in honorem Dei. 8. Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum : 9. Gentes autem super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est : Propterea confitebor tibi in Gentibus, Domine, et nomini tuo cantabo. 10. Et iterum dicit : Laetamini, Gentes, cum plebe ejus. 11. Et iterum : Laudate, omnes Gentes, Dominum ; et magnificate eum, omnes populi. 12. Et rursus Isaias ait : Erit radix Jesse, et qui exurget regere Gentes, in eum Gentes sperabunt. 13. Deus autem spei repletus vos omni gaudio et pace in credendo : ut abundetis in spe et virtute Spiritus Sancti. 14. Certus sum autem,

DIX JESSE, ET QUI EXURGET REGERE GENTES. — Nota: Vestra gaudio « radix hic est virga ex radice pullulans. Sic *Isaia lvi, 2*, de Christo dicitur : « Ascendet sicut virgultum coram eo, et sicut radix de terra sitientis. » Et *Isaia xi, 1* : « Egredietur virga de radice Jesse. » Radix ergo Jesse est Christus ortus ex stirpe Davidis et Jesse.

Subtilis et sublimis hic aliqui philosophantur : nam *Apoc. 7*, ubi rursus Christus vocatur « radix David, » Andreas Caesar et Rupertus id ita explicant : Christus, inquit, quoad divinitatem est radix David, licet quoad humanitatem ipse fuerit ex radice David. Nam Christus, qua homo, natus est ex semine David; sed qua Deus, fuit radix, id est creator et Dominus, Davidis.

Tertio, Aretas et Ansbertus ibidem : Christus, inquit, est radix David, quia David non fuit radix, sed tantum semen, ex quo ortus est Christus quasi radix, germinans omnes fideles, omnem gratiam et gloriam.

Quarto, Pererius ibidem : David, inquit, fuit radix Christi, quoad humanam naturam ; Christus vicissim fuit radix Davidis, quoad extimam sanctificationem, exaltationem et glorificationem Davidis. Ob hoc enim ita exaltatus fuit David, et tot donis cumulatus a Deo, quod ex ejus stirpe nasciturus erat Christus, qui appellandus erat filius David.

Verum primus sensus est literalis et genuinus, tum quia eum exposcit phrasim Hebraea, tum quia ita explicat se Scriptura, *Apoc. xxi, 16*, cum dicit : « Ego sum radix et genus David. »

Et QUI EXURGET REGERE GENTES, IN IPSUM GENTES SERVIABUNT. — « Et, » hic significat id est, q. d. Radix hic ille est, vel idem est, qui reget Gentes, uti praedixit *Isaia*, cap. xi, 40, ubi ad verbum sic habetur : « Qui stat in signum populorum, » Hebraice *עמוד לעם* *emud lem*, id est in vexillum Gentium, ut scilicet ad Christi regis castra et vexillum Gentes confluant : itaque « ipsum Gentes deprecabuntur, » q. d. Cum surculus iste ex radice Jessea germinans, scilicet Christus, in cruce exaltatus et erectus fuerit in signum et vexillum, omnes tam Iudeos quam Gentiles trahet ad se et sua castra. *Ut S. Hieronymus* in cap. xi *Isaia*, et in illam credant, sperent, invocent et ab eo accipiant gratiam, iustitiam, salutem et gloriam; ac consequenter ipse Christus quasi dux belli, suo vexillo omnes Gentes quasi milites suos sibi subdet et reget, ut pugnent contra diabolum, peccatum, carnem et mundum, ac pugnando vincant et triumphent.

13. USQUE AD DEUM. — Nota: Quia gratia factum est, ut in eum speretis, videlicet verba 3. REPLEAT VOS OMNI GAUDIO ET PACE IN CREENDO, — ut nimirum in fide suscepta nullas contentiones cum fratribus habeatis, uti haecenus habuistis Iudei cum Gentibus; sed perennem pacem, et concordiam mutua colatis. Aut, q. d. Deus efficiat, ut credatis, id est regeratis credere, et in fide sus-

Christus vocatur radix Jesse of quator causas. Prima et secunda.

Tertio.

Quarto: David radix Christi quoad humanam naturam; Christus radix Davidis quoad extimam sanctificationem.

Christus dux et vexillum Gentium.

cepta sitis firmi et constantes, utque ex hac fide vestra gaudio et pace repleamini. Ita Maldonatus in *Notis manuscr.*

UT ABUNDETIS IN SPE ET VIRTUTE SPIRITUS SANCTI. — Graece *ἐν ἔλπίδι*, id est in fortitudine accepta a Spiritu Sancto, puta in gratia et donis Spiritus Sancti, quibus anima sit robusta et potens ad quodlibet bonum arduum et magnificentium operandum.

14. CERTUS SUM AUTEM, — *ἐπιτιμῶν*, persuasivum habeo, confido in Domino, mihi certo persuasum. Certitudo haec ex affectu charitatis bene de suis sentientis, et ex rumore ac sermone hominum fide dignorum oriebatur.

CERTUS SUM ERGO DE VOBIS, QUONIAM (QUOD) ET IPSI PLENI ESTIS DILECTIONE, REPLETI OMNI SCIENTIA, ITA UT POSSITIS ALTERUTREM MONERR. — Nota hic modestiam Apostoli, qua se mire insinuat Romanis, q. d. Ego vos, o Romani, hac epistola docebo et admoneo, non quasi ignaros, torpidos aut improbos, quique non possitis invicem monere : certus enim sum vos plenos esse dilectione et scientia; sed tantum, ut ostendam animi mei affectum erga vos, utque memoriam eorum quam scitis vobis reficiam, tanquam Apostolus vester, uti ipse se explicat vers. sequent. (1).

Nota secundo, haec duo in monitore requiri, scilicet primo, dilectionem, quae inducat eum ad proximi salutem procurandam, et per quam monendum sibi conciliat, ut monita sua placide accipiat; unde pro dilectione graece est ἀγάπη, id est bonitas, sive benigna charitas. Secundo, scientiam, ut sciat monitor quid, quando, quomodo monere debeat. De quo pulchra et practica documenta dat S. Gregorius in *Pastorali*.

15. AUDACIUS SCRIPSI VOBIS, FRATRES, EX PARTE, TANQUAM IN MEMORIAM VOS REDUCENS, PROPTER GRATIAM (apostolatuum) QUE DATA EST MIHI A DEO. — Discant sine Superioris subditis non superbe, sed humiliter imperare, scribere, monere, sicut Apostolus hic : « Scripsi, » inquit, haec non docens, sed « in memoriam vos reducens, » ut officio et muneri, puta apostolatui meo, satisficiam. Monitioni enim et correctioni magnam suavitatem, gratiam et efficaciam dat humilitas (2).

16. UT SIM MINISTER CHRISTI JESU. — « Minister, » supple sacerdos, id est sacerdos Graece enim non est δίακονος, sed λειτουργός, q. d. Sacerdos sum hoc ipso quod Apostolus.

SANCTIFICANS EVANGELIUM DEI, — id est, sacrīs operans predicando Evangelium sanctum, et per quod Gentes sanctificantur. Graece enim est ἁγιαζόμενος (quo nomine Septuaginta reddunt Hebraeorum *קדוש* *cohen*, id est sacerdos sacrificans) *ἁγιαζόμενος*, quod S. Augustinus vertit, *consecrans*.

(1) « Et ipsi, » id est sponte vestra, sine meo monitu, scilicet spero vos fore (aut jam esse) benigne plenos.
(2) Ex parte vel lenit audacius, q. d. Paulo audacius, liberius; vel refertur ad scripta, q. d. Paulus, so liberius scripsisse in nonnullis epistola loca.

Qui sanctificare, vel sacerdos Evangelium?

Predicatio non est laboriosa ministeria.

Pulchra allegoria de consecratione Gentium.

Consecrationes quomodo deo ministerium fieri dicuntur?

Predicationem Evangelii vel usum esse in Ecclesia sacrifica communis celebrat laeticie.

Evangelium, id est Evangelii predicationem. « Sanctificare » ergo hic, est sacrificare, sive sanctam victimam (puta Gentes fideles et sanctas per Evangelii predicationem) facere, consecrare, offerre Deo. Sic *Joan. xvii, 19*, ait Christus : « Pro igitur ego sanctifico meipsum, » id est meipsum in sanctam victimam in cruce consacro et offero pro ipsis. Adde, voce *sanctificans* significat hic Apostolus predicacionem Evangelii, quasi rem sacram, non ad sartores et laicos, sed ad presbyteros Deo consecratos pertinere.

UT FIAT OBLATIO GENTIUM ACCEPTA, ET SANCTIFICATA IN SPIRITU SANCTO, — q. d. Ad hoc sum sacerdos mysticus, puta praeco Evangelii, ut nimirum per meam predicacionem Gentiles placeant Deo et sanctificentur per Spiritum Sanctum, itaque quasi victimam munda et acceptissimam Deo offerantur et consecrentur, ait S. Augustinus, ipsique deinde opera sancta Deo quasi victimas offerant.

Nota : Ex Graeco patet hic esse illustrem metaphoram, vel potius allegoriam, petitam ex victimarum immolatione. Est enim hic sacrificium, ipsa Gentium conversio, et oblatio Deo : victimae sunt ipsae Gentes converse et oblatae Deo; sacerdos est Paulus et quisvis praeco Evangelii; consecratio est ipsa preditio Evangelii, qua Gentes convertuntur et Deo sanctificantur; ignis qui Deo inenduntur et comburantur, est Spiritus Sanctus : ita S. Chrysostomus et Theophylactus.

Simili ergo modo omnes qui convertunt animas, sunt Sacerdotes; labor docendi et concionandi est consecratio; victimae praestantissima sunt ipse animae; sacrificium est ipsa earundem conversio. Vide hic qua puritate, religione et studio concionatores alique similes tractare debeant suas conciones, suaque munia circa proximorum salutem obire, nimirum perinde ac si sacrificarent et sacrīs (uti re ipsa faciunt) operarentur.

Nota secundo : Ex hoc loco haeretici contendunt non aliud in Ecclesia esse sacrificium, quam predicationem Evangelii. Sed errant, quia nemo non videt haec omnia esse metaphorica. Et simili metaphora, vers. 23, eleemosynam vocat Apostolus liturgiam; uti et II *Corinth. ix, 12* in Graeco. Sic et cap. xii, 4, corpora nostra vocavit « hostiam viventem. » Nam solam Eucharistiam esse sacrificium proprie dictum, patet I *Corinth. x, 20* et 21; *Hebr. vii, 17*; *Hebr. xiii, 10*; *Act. xiii, 2* in Graeco.

17. HABEO IGTUR GLORIAM IN CHRISTO JESU AD DEUM, — q. d. Ex eo quod sim minister Christi atque sacerdos, et Apostolus Gentium, uti iam dixi, habeo unde gloriari, non in me, sed « in Christo, » qui per me operatus est, et in dies operatur salutem Gentium; idque « ad Deum, » id est in his rebus quae ad Deum pertinent, puta in rebus salutis, quae ad gratiam et gloriam divinam spectant. Hoc enim est Graeco *κατὰ ἐπὶ εὐαγγε-*

18. NON AUDEO ALIQUID LOQUI EORUM, QUAE PER ME NON EFFICIT CHRISTUS, IN (circa conversionem et) OBIEDIENTIAM GENTIUM, — q. d. Habeo unde gloriari, sic cogitem et loquar, non falsa, sed vera, puta ea quae vere per me efficit Christus, in tam mira et magna tot Gentium conversione. Est modestus. Ex modestia enim Paulus non dicit expressè se mira haec efficere, sed id tantum ex contrario colligendum relinquit, dicens : « Non audeo aliquid loqui eorum, quae per me non efficit Christus; » inde enim rectè a contrario sequitur : ergo quidquid loquor et gloriar de his quae per me efficit Christus, id ipsum vere loquor et gloriar. In verbo *audeo*, respicit ad id quod dixit vers. 13 : « Audacius ubique evangelizavi. » q. d. Audacius scripsi ob gratiam, quam vident omnes mihi datam a Deo : non enim audeo scribere et gloriari de meis viribus et gestis, quasi meis, uti faciunt vani et superbi.

19. IN VIRTUTE SPIRITUS SANCTI, — *ἐν δυνάμει*, hoc est, in potentia, robore, efficacia, puta in potenti et efficaci operatione Spiritus Sancti, quam explicat dum subdit :

ITA UT AB JERUSALEM USQUE AD ILLYRICUM (quae nunc Slavonia, vel Bosnia dicitur) REPLEVERIM (plene annunciaverim ubique) EVANGELIUM CHRISTI. — Est Hebraica catachresis. Replere enim Evangelium est plene admodum predicare. Ita Vatablus. Potest secundo, « Evangelium » hic accipi pro predicationibus Evangelii, et « implere » pro perficere, q. d. Ut impleam et perficiam predicationem Evangelii. Sic enim III *Reg. i, 14*, dicit Nathan ad Bethsabee : « Ego complebo, id est perficiam, sermones tuos; » sic saepe alibi « implere » significat perficere.

Tertio, Toletus sic explicat, q. d. Ego Evangelium quasi reple implevi multitudine Gentium quos converti, quasi piscibus. Hic sensus acutior est quam germanior : potius hac ratione per Hebraeorum hypallagen, « replere Evangelium » significaret, Evangelio replere provincias ab Ierusalem usque ad Illyricum. Sic enim Hebraei loquuntur : replere lapides vel gemmas in ephod, hoc est, ephod replere et ornare gemmis et lapidibus pretiosis, ut patet *Exodi xxxiii, 10*, et *Exodi xxxi, 5* in Hebraeo. Indeqe Hebraei gemmas Rationales vocant *אבני מלאכה* *abne mallam*, id est lapides plenitudinum, ut patet *Exod. xxv, 7* in Hebraeo; quia, ut explicat Chaldaeus, haec gemmae calaturae ephod et Rationales implebant, perinde ac smaragdum palam annulli implere solet. Pari enim hebraismo dici hic posset, Paulum Evangelium implevisse, hoc est, Evangelio quasi gemma pretiosissima implevisse et ornasse mentes hominum, omnesque provincias, quae sunt quasi annulli, ephod et Rationales Christi. Atque hic sensus forte pluribus placebit videbiturque ad Hebraeam phrasim maxime accedere.

Nota hic ingentem zelum et circutiam Apostoli : duos in hoc loco predicationis suae terminos sta-

Implevo Evangelium quasi quidam expressio, et germana. Secunda.

Tertio.

Quarto.

Evangelium quasi gemma pretiosissima implet et ornatur rationis hominum.

Regiones ad Ajo-

fuit, Jerusalem et Illyricum; medias omnes regiones, Arabiam, Damascum, Antiochiam, Seleuciam, Cyprum, Pamphyliam, Pisidiam, Lycocam, Syriam, Ciliciam, Phrygiam, Galatiam, Mysiam, Troadem, Achaïam, Epirum et alias, quasi filamen, omnes fide Christi illustrans et charitate inflammans, paucis annis ipse pervasit.

20. SIC AUTEM PREDICAVI. — Οὕτω ἐπιδεικνύμενος, sic magno studio conmissus sum et ambivi evangelizare. In Græco est hebraismus. Accusativus enim per antiposon ponitur pro nominativo, scilicet ἐπιδεικνύμενος pro ἐπιδεικνύμενος; idque fit quia precesserunt accusativi, ut nimirum cum illis hic quoque consentiat et concordet.

SICUT SCRIPTUM EST (Isaïæ lxi, 13, ubi extat de vocatione Gentium propheta, quam partim per Paulum impleri voluit Christus, partim per alios Apostolos : ait enim Isaïas) : QUIBUS NON EST ANUNTIATUM DE DEO (puta Gentes Deum et Christum ignorantes), VIDEBUNT, — cognoscent eumdem.

22. IMPEDIEBAR PLURIMUM (τὰ πλεονα, id est pluribus : ita Syrus) VENIRE AD VOS.

23. ULTERIUS LOCUM NON HABENS IN HIS REGIONIBUS. — a Locum, scilicet vacuum, cum in eis repleverim, ut dixi vers. 19. Evangelium, ubique fundatis Ecclesiis, ubique constitutis et ordinatis Episcopis et Presbyteris, qui mea cepta perficiant.

24. CUM IN HISPANIAM PROFICISCI COEPERO, SPERO QUOD PRÆTERIENS VIDEAM (videbo) VOS. — Nota, plerosque omnes Patres docere Paulum, ut promissit hic, ita revera ivisse in Hispaniam, scilicet post liberationem ex primo carcere Romano sub Nerone, quæ contigit anno Christi 61, ubi Lucas finit Acta Pauli et Apostolorum. Postea enim octo annos supervixit Paulus : occisus enim est anno Neronis 14, Christi 69, licet gesta hisce octo annis nec Lucas, nec quis alius scripserit : ita docent S. Hippolytus, Athanasius, Cyrillus, Sophronius, Epiphanius, Chrysostomus, Theodoretus, Hieronymus, Gregorius, Isidorus, Beda, Ado, Metaphrastas, quos citat et sequitur Baronius anno Christi 61, et Pererius hic. Negat tamen idipsum S. Thomas ac D. Soto, et videntur favere Gelasius Papa, et Innocentius I. epist. ad Decentium; sed eos facile excusat Pererius. Astipulatur et Romanum Martyrologium. 23 septembris, dum ait : « Narbonæ in Gallia natalis S. Pauli Episcopi, quem tradit fuisse Sergium Paulum Proconsulem, qui a Paulo Apostolo baptizatus, et, cum in Hispaniam pergeret, apud Narbonam relictus, ibidem episcopali dignitate donatus est : ubi predicationis officio non sequitur expleto, clarus miraculis migravit in celum. »

Audi que de Probo, Xantippe, Philotheo et aliis in Hispania a S. Paulo conversis, narrat ex Sophronio Joannes Vasseus in Chron. Hispan. : Sophronius, inquit, Patriarcha Hierosolymitanus, scribit Italiam, Gallias et Hispanias transitu S. Pauli illustratas : qui cum in domo Probi, illustris cujusdam viri, hospitio susceptus in Hispania fuisset,

et Xantippe, uxor ejusdem Probi, modestiam hospitii sedulius in eum intenta, admiraretur; divina voluntate factum est, ut, dum sic intenta vultui peregrini inhæreret, appareret ante frontem Pauli quasi litteris aureis scriptum : a Paulus Apostolus, prædicator Christi. » Quæ cum prænantia fama multa de Apostolo audisset, et diu desiderasset vultum ejus videre, gaudio pariter resoluta et stupore, cum lacrymis corruit ad ejus pedes. Edocta autem mysteria Christi, cum viro et familia Christo regenerata est. Sed et tradidit Philotheus, ejus regionis princeps, Paulo adhæsisse, factus Christi confessor. Quin et Menologia Græcorum S. Xantippes a Paulo in Hispania converse diem natalem consignat 23 septembris.

SI VOBIS PRIMUM EX PARTE FRUITUS FUERO. — Nota rō ex parte, q. d. Inexplebile habeo vestri desiderium, ut nunquam totum illud saturare possim, sed duntaxat ex parte; præsertim si tantum in transitu vos videam et salutem, uti destino : ita Theophylactus.

Nota secundo : Pro fructus fuero, græce est ἀποδοῦναι, id est expletus fuero, scilicet jucunditatem honeste delectationis, quam ex vestra presentia et consuetudine capiam : hoc enim est frui. Sic enim fructio distinguitur ab amore, qui abstracti ab amati presentia, et a desiderio, quod est rei absentis. Ita Theologi ex S. Augustino, lib. I De Doctrina Christ., cap. xxxiii.

25. PROFICISCAE IN JERUSALEM MINISTRARE SANCTIS, — ut Judeis Christianis in paupertate et necessitate constitutis deferam collectam elemosynarum, quam pro eis feci in Macedonia et Achaia. Pro ministrare, græce est λειτουργία, quasi elemosyna sit liturgia et sacrificium, ipsique elemosynarii sint λειτουργοί, sive sacerdotes et sacrificii Dei : quia elemosyna est generale quoddam sacrificium, Deoque gratissimum. Nam de ea dicit Dominus : « Misericordiam volo, non sacrificium. » Vide dicta vers. 16.

26. IN PAUPERES SANCTORUM, — hoc est, in pauperes sanctos, puta in pauperes Christianos. Sic Plinius « ovorum oblonga » dixit, pro ova oblonga.

27. SI SPIRITUALIUM EORUM PARTICIPES FACTI SUNT GENTILES, DEBENT ET IN CARNALIBUS (in temporalibus bonis) MINISTRARE ILLIS. — Nota : Spiritualia Spiritu bona a Judeis acciperunt Gentiles, primo, quia a Judaie Christianis, Apostolos, fidem, etc., Gentes a Judeis, quibus hæc promissa et data sunt, acceperunt; secundo, quia per preces, obsequia et ministeria sua subserviebant Christiani, qui erant in Judea, Apostolis et Evangelio apud Gentes.

28. CUM ASSIGNAVERO EIS FRUCTUM HUNC. — Pro vero assignavero, græce est ἀποδοῦναι, obsequia, id est obsequia Gentilibus pecuniam fideliter tradidero, ne quis putet me inde quid usurpasse. Solent enim veteres annis suis obsequare ea, quæ fideliter servata vel translata cuperent. En quam caute providet Paulus bona

Vers. 24. D. Paulum in Hispaniam proficiscentem, ut mitti tradidit

Prud quid

Vers. 25.

Apostoli in gentes loci gentium

Cantela Apostoli in templo pœniam

coram Deo et hominibus, in pio opere elemosynæ.

Nota : Fructum vocat elemosynam, quæ, ut ait Chrysostomus, fructus est et commodum, non tam accipienti, quam danti. Nam Christus inquit : « Beatus est dare quam accipere. » Beatus, quia liberalis, generosus, virtuosius et magis meritorium.

Apostolus tamen proprie elemosynam hic vocat fructum, non dantium, sed accipientium eam, fructum scilicet spiritualium bonorum, quæ Judæi communicarant Gentibus, ut dixi vers. 27. Sicuti præcones fructum suæ predicationis habent sustentationem et alimoniam.

Vers. 29. Benedicite Paulo et Familia eius quinquaginta.

29. IN ABUNDANTIA BENEDICTIONIS EVANGELII CHRISTI VENIAM. — Ita lege cum Romanis et Græco. Per benedictionem, primo, Ambrosius accipit miraenla; secundo, Theodoretus, pericula quæ passurus erat Paulus propter Evangelium; tertio, Theophylactus, elemosynas quas Romæ erat collecturus pro Hierosolymitanis; quarto, Chrysostomus sic explicat, q. d. Scio cum veniam, inveniam vos plenos omnibus donis spiritualibus; quinto et optime, benedictio hæc est gratia et charismata Evangelii, q. d. Deus per meum adventum, prædicationem et conversationem copiosam vobis impertietur Evangelicorum mysteriorum cognitionem, amorem, consolationem, gratiam et fructum. Ita Origenes et Anselmus.

Vers. 29. Benedicite Paulo et Familia eius quinquaginta.

Apostoli in gentes loci gentium

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Totum caput continet salutationes. Unde colligas humanitatem Pauli, benevolentiam et charitatem materiam erga singulos. Discant hæc præcones, imo Christiani omnes, illud : Saluta libenter, resaluta libentius.

Interim secundo, vers. 17, jubet ut caveant eos qui faciunt dissensiones et offendicula. Tertio, vers. 23, Deo, qui omnes Gentes per Christum vocavit ad Evangelium et salutem, optat et tribuit honorem et gloriam æternam.

1. Commendo autem vobis Phœben sororem nostram, quæ est in Cenchrus : 2. ut eam suscipiat in Domino digne sanctis, et assistatis ei in quocumque negotio vestri indigerit : etenim ipsa quoque astitit multis, et mihi ipsi. 3. Salutate Priscam et Aquilam, adjutores meos in Christo Jesu 4. (qui pro anima mea suas cervices supposuerunt : quibus non solus ego gratias ago, sed et cuncta Ecclesiæ Gentium); 5. et domesticam ecclesiam eorum. Salutate Epænetum dilectum mihi, qui est primitivus Asia in Christo. 6. Salutate Mariam, quæ multum laboravit in vobis. 7. Salutate Andronicum et Juniam, cognatos et concaptivos meos : qui sunt nobiles in Apostolis, qui et ante me fuerunt in Christo. 8. Salutate Amflatum dilectissimum mihi in Domino. 9. Salutate Urbanum, adjutorem nostrum in Christo Jesu, et Stachyn dilectum meum. 10. Salutate Apellen probum in Christo. 11. Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo. Salutate Herodionem cognatum meum; salutate eos qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt ex in Domino. 12. Salutate Tryphanam et Tryphosam, quæ laborant in Domino. Salutate Persidem

charissimam, quae multum laboravit in Domino. 13. Salute Rufum electum in Domino, et matrem ejus, et meam. 14. Salute Asyncritum, Philegontem, Hermam, Patrobam, Hermen, et qui cum eis sunt fratres. 15. Salute Philologum et Juliam, Nereum et sororem ejus, et Olympiadem et omnes qui cum eis sunt, sanctos. 16. Salute invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes Ecclesiae Christi. 17. Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos, qui dissensiones et offencicula praeter doctrinam quam vos didicistis, faciunt. et declinate ab illis. 18. Hujusmodi enim Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri: et per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium. 19. Vestra enim obedientia in omnem locum divulgata est. Gaudeo igitur in vobis. Sed volo vos sapientes esse in bono et simplices in malo. 20. Deus autem pacis conterat Satanam sub pedibus vestris velociter. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. 21. Salutatus Timotheus adjutor meus, et Lucius, et Jason, et Sosipater cognati mei. 22. Saluto vos ego Tertius, qui scripsi epistolam, in Domino. 23. Salutatus Cainus hospes meus, et universa Ecclesia. Salutatus Erastus, arcarius civitatis, et Quartus, frater. 24. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen. 25. Et autem qui potens est vos confirmare juxta Evangelium meum, et praedicationem Jesu Christi, secundum revelationem mysterii temporibus aeternis facti, 26. (quod nunc perfectum est per Scripturas Prophetarum secundum praecipuum aeterni Dei, ad obedientiam fidei) in cunctis Gentibus cogniti, 27. soli sapienti Deo, per Jesum Christum, qui honos et gloria in saecula saeculorum. Amen.

1. COMMENDO VOBIS PHEBEN SOROREM NOSTRAM, QUE EST IN MINISTERIO ECCLESIE, QUE EST IN CENCRIN.— Nota: Paulus vocat Pheben « sororem », ob cognationem, non carnem, sed fidei et religionis. Sicut enim omnes viri Christiani vocabantur fratres, ita omnes feminae Christianae vocabantur sorores. Male ergo quidam recentiores « sororalem » interpretantur uxorem Pauli, cum qua, inquit, vivebat jam celebis. Nam Paulus ipse innumerat I Corinth. vii, 8. Phebe haec, ut habet patet, Corintho profecta fuit Romanam, atque adeo matris fuit hujus epistolae ad Romanos, ut habent Graeca, Syra et Latina Complut. in fine epistolae. Nota secundo: Fuit haec Phebe « in ministerio Ecclesiae », graece δαίμων, id est, ut explicat S. Chrysostomus et Origenes, διακονισσα. Quenam fuerint olim diaconissae, dicam I Timoth. v, 9 (1). Nota tertio: Cencri erat portus et pagus Corinthi. Ita Origenes. Ergo etiam in pagis jam tum Christi fides erat pervulgata et celebris.

(1) Vide et Binghamum, Origines s. Eccles. II, 33.

3. SALUTE PRISCAM ET AQUILAM.—Judeos sco-dopegos, qui nuper Roma a Claudio ejecti, sed jam se reversi erant, ut hic docet Apostolus. Vide Actor. xviii, 2 (2).

4. QUI PRO ANIMA MEA SUAS CERVICES SUPPOSU-ERUNT.—g. d. Qui pro vita mea tuenda suam ob-jecterunt periculo, vel in illa seditione Ephesi per Demetrium excitata, de qua Actor. xix, 24; vel in Corinthiaca, de qua Actor. xviii, 12; vel in alia simili.

5. ET DOMESTICAM ECCLESIAM (FAMILIAM CHRIS-TEIANAM) EORUM (3). SALUTE EPENE-THUM, QUI EST PRIMITIVUS ASIAE.— Ita Biblia Romana: nam Syrus et Graeca jam ha-bent Achaie, pro Asia, g. d. Salute Epenethum, qui primus in Asia ad fidem Christi est con-versus. Unde Graeca habent, ὁ εἰς τὴν Ἀσίαν ἀρχιστάτης, qui est primitivus Achaiae. Ita Chrysostomus et Theodoretus.

7. ANDRONICUM ET JUNIANUM, COGNATOS MEOS.—gen-tilium meos, qui scilicet mecum ejusdem sunt gen-tis, puta sunt Judaei. Sicut enim Paulus cap. ix, vers. 8, omnes Judaeos vocat suos et cognatos.

(2) Prisca haec eadem est, que in Actis, xviii, 2, Pri-cilla dicitur. Sic Livilla, Secundilla, Tertulla, pro Livia. Secundina, Tertia.

(3) Id est, coetum, qui in eorum aedibus conveniunt. Nam in aedibus privatis tum Christiani convenire solebant.

10. SALUTE APELLEN PROBUM (graece δούλω, ἁγέλης, probatum) IN CHRISTO.— hoc est christianismo. Vide Can. 37.

11. SALUTE EOS QUI SUNT EX NARCISSE DOMO, QUI SUNT IN DOMINO.— qui sunt in Domini nostri Jesu Christi fide et Ecclesia, g. d. Salute ex Narcissi domo omnes qui credunt Christo. Unde videntur in eadem domo aliqui fuisse infideles, quos salu-tari non jubet.

14. HERMAS.— Hic Hermas auctor est libri, qui inscribitur Pastor, eo quod in ipso angelus pas-tor, protector et custos ipsius Hermæ, qui et an-gelus penitentiae ipsius dicitur, inducatur duo-decim precepta vite bene agendae praescribens: qui liber apud veteres magnæ fuit auctoritatis.

16. SALUTE INVICEM IN OSCULO SANCTO.— non Gentili, sed « sancto » id est Christiano, religioso, honesto, modesto, casto, sincero, fraterno, de quo plura dicam II Corinth. xiii, 12.

18. HUCUSMODOI PER DULCES SERMONES ET BENEDIXIONES (hoc est adulationes, assanationes, inquit Theophrastus) SEDUCUNT CORDA INNOCEN-TIUM.— Per « dulces sermones » graece διὰ τῶν ἡδονικῶν. Ubi nota: a Graeco ἡρέσι, id est utilis vel commodus, Gentilibus vocabatur Christi, homines utiles vel benefici. Unde Lucianus in Philopatro: « Pauci, inquit, chresti, id est frugi, sunt, quemadmodum ubique video. » Contra vero « chrestologi » dicebantur, qui cum bene loque-rentur, male tamen agebant; qua de causa Per-tinacem Imperatorem Chrestologium esse appel-latum, auctor est Julius Capitolinus. Tales chres-tologos Apostolus hic vocat hereticos et pseudo-doctores, eorumque chrestologiam, id est blan-diloquentiam, cavendam esse monet.

19. VESTRA OBEDIENTIA (qua prompte et per-fecte Evangelio credidistis) IN OMNEM LOCUM DI-VULGATA EST.— g. d. Ergo, o Romani, uti cupistis, ita pergitè tueri hanc fidem et obedientiam. Vide dicta cap. I, vers. 8.

Volo vos sapientes esse in bono, et simplices in malo.— « Sapientes », id est prudentes et cau-tos, ne a bono quod accepistis, illorum seducto-rum dulcibus et blandis persuasionibus excidia-tis. Ad malum autem « simplices », id est rudis, quasi nescientes male agere, qui nullam nocendi artem tenentis.

Nota: « Simplex » graece dicitur ἀπλῆς, quod deducitur a ἀπρῶς, et a privativo, g. d. Sine cornu, placidus, innocens; vel ἀπὸ τοῦ ἁπλῶς, id est miscere, et a privativo, g. d. Immixtus, purus, sincerus, et exinde metaphorice, simplex, qui non novit adul-terare, miscere, corrumpere, villare. Sic Matth. x, 16, jubet Christus, ut simus ἀπλότοι ἐν ἡγορηαίς, simplices sicut columbae.

Apostolos anathema iis qui aliud evangelizant, praeter, id est contra id, quod evangelizatum est.

18. HUCUSMODOI PER DULCES SERMONES ET BENEDIXIONES (hoc est adulationes, assanationes, inquit Theophrastus) SEDUCUNT CORDA INNOCEN-TIUM.— Per « dulces sermones » graece διὰ τῶν ἡδονικῶν. Ubi nota: a Graeco ἡρέσι, id est utilis vel commodus, Gentilibus vocabatur Christi, homines utiles vel benefici. Unde Lucianus in Philopatro: « Pauci, inquit, chresti, id est frugi, sunt, quemadmodum ubique video. » Contra vero « chrestologi » dicebantur, qui cum bene loque-rentur, male tamen agebant; qua de causa Per-tinacem Imperatorem Chrestologium esse appel-latum, auctor est Julius Capitolinus. Tales chres-tologos Apostolus hic vocat hereticos et pseudo-doctores, eorumque chrestologiam, id est blan-diloquentiam, cavendam esse monet.

19. VESTRA OBEDIENTIA (qua prompte et per-fecte Evangelio credidistis) IN OMNEM LOCUM DI-VULGATA EST.— g. d. Ergo, o Romani, uti cupistis, ita pergitè tueri hanc fidem et obedientiam. Vide dicta cap. I, vers. 8.

Volo vos sapientes esse in bono, et simplices in malo.— « Sapientes », id est prudentes et cau-tos, ne a bono quod accepistis, illorum seducto-rum dulcibus et blandis persuasionibus excidia-tis. Ad malum autem « simplices », id est rudis, quasi nescientes male agere, qui nullam nocendi artem tenentis.

Nota: « Simplex » graece dicitur ἀπλῆς, quod deducitur a ἀπρῶς, et a privativo, g. d. Sine cornu, placidus, innocens; vel ἀπὸ τοῦ ἁπλῶς, id est miscere, et a privativo, g. d. Immixtus, purus, sincerus, et exinde metaphorice, simplex, qui non novit adul-terare, miscere, corrumpere, villare. Sic Matth. x, 16, jubet Christus, ut simus ἀπλότοι ἐν ἡγορηαίς, simplices sicut columbae.

20. DEUS PACIS (amator et auctor) CONTERAT SA-TANAM (qui magister est omnium dissensionium) SUB PEDIBUS VESTRIS VELOCITER.— g. d. Deus con-terat cito dissensiones vestras cum suo principe. Ita S. Chrysostomus et Theodoretus.

Secundo, Origenes: « Deus conterat Satanam, » hoc est, inquit, omnem spiritum qui adversatur credentibus, qui per suos ministros, quasi serpens insidiator calcaneo vestro et vos ad defensionem a fide sollicitat. Aludid et Genes. iii, 15: « Ipsa (vel, ut directe habent Hebraei, NYN ha, id est ipsam semen, sive proles mulieris, puta Christus) conteret caput tuum. »

Tertio, proprio Satan, id est diaboli, conteri, hoc est dejici, calcari ac vinde hic dicitur, cum ejus populus, scilicet idololatrum et infideles, maxime reges et principes qui Evangelio adversan-tur, dejiciuntur. Orat ergo hic Paulus, ut populus Christianus his omnibus fiat potior, ut pro Imperatoribus et principibus idololatris Christiani surrogentur, utque Deus pacis persecutores Ec-clesiae convertat, eosque illi subjiciat. Ita Ansel-

Vers. 4. Prisca, Aquila

Vers. 4.

Vers. 4. Epene-tus

Vers. 7. Andro-nicus, Ju-nia

Vers. 10. Apellens

Vers. 11.

Vers. 14. Hermas

Vers. 16.

Cor S. Petrus non salutet hic S. Petrum

Regiones S. Petrus perhibe-tur, cum Romae esset

24. Sic inter alios S. Sempronius martyr productus ad Martii simulacrum, jussusque illud adorare, dixit: « Conterat te Dominus Jesus Christus Filius Dei vivi, » ac mox simulacrum ipsius sensim liquefactum deluxit: ut habent acta S. Nemesii martyris.

Hic sensus accommodus et illustris est: primus tamen sensus quem dedi, magis respondet precedentibus, puta versui 17 et seq.

22. SALUTO VOS EGO TERTIUS, QUI SCRIPSI EPISTOLAM, IN DOMINO. — Hoc est, propter Dominum, aut potius, q. d. Salutem, quæ a Christo Domino est et proficiscitur, vobis precor.

Nota: Pro « Tertius, » aliqui legunt « Terentius, » sed perperam. « Tertius » ergo hic nomen est proprium scribe, qui dicante Paulo epistolam scripsit. Estque hæc ejus sententia Scriptura sacra, uti reliqua epistola, quia illam ipsam vel Paulo, ut videtur, vel Spiritu Sancto dicante scripsit Tertius. Hunc factum esse Episcopum Iconii Diodorus Tarsensis hic, et Dorotheus in Synopsi testantur, ubi et martyrio coronatus est 21 junii, ut habent Martyrologia. De hoc Tertio ita ex Diodoro Tarsensi scribit Sixtus Senensis lib. II, in Tertio: « Tertius, inquit, Iconii Episcopus, Pauli discipulus et amanuensis, scripsit dicante Apostolo eam, quæ est ad Romanos epistola; in cuius fine salutationem quoque suam apponens ait: Saluto vos ego Tertius, qui scripsi epistolam hanc, in Domino. Is cum esset parum sermone peritus, nec satis in scribendo exercitatus, epistolam, quæ propter multitudinem ad subtilitatem questionum, cæteris Pauli epistolis obscurior est, longe reddidit obscurissimam, dum sensus et cogitationes Pauli elocutionibus interdum confusus et inabsolutis sententiis, ac transposita nonnuncquam ordinis serie conatus est explicare. Diodorus Tarsensis Episcopus, in Expositione epistolæ ad Romanos, hujus rei testis est. Theodolus, Cælesyriæ presbyter, in Expositione epistolæ ad Romanos, pro Tertio, Terentium legit. »

23. SALUTAT VOS CAIUS, HOSPIES MEUS. — Ad hunc Caium scripsit S. Joannes tertiam suam epistolam Catholicam, in qua eum ab hospitalitate et misericordia in pauperes dilaudat.

ET UNIVERSA ECCLESIA, — scilicet quæ est Corinthi, unde hanc epistolam scripsit Paulus. Videtur ergo ex hoc loco, Caii domum fuisse ecclesiam, sive locum ad quem ad synaxes congregabantur Christiani, qui erant Corinthi. Unde Ambrosius, Syrus et Græci legunt, τῆς ἐκκλησίας οἴκος, q. d. Caius est hospes non tantum meus, sed etiam universæ Ecclesiæ Corinthiæ.

ERASTUS, ANCIENUS, (græce αἰκωνεύς, id est questor) CIVITATIS, — Corinthi, ut dixi, cui nimirum commissa erat cura publici ærarii.

24. GRATIA DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI CUM OMNIBUS VOBIS. AMEN. — Nota: Apostolus passim epistolis suis et præmittit et subjungit apprea-

tionem gratiæ, ut doceat nil ita Christiano in votis esse debere, ac Dei gratiæ gratiæque augmentum, quæ scilicet non hominibus, sed Deo gratissimus, ac placeamus: sic enim ad omnia virtutum opera validi ac potentes effluunt, dignimus que in perpetua pace ac lætitia. Sicut enim famulus qui regi servit, apud quem gratiosus est nihil tristitiae sentit, quiddam inimicitia vel adversitatis aliunde occurrat; ita nos nihil moror sentimus, sive amici alicui nos deserant et infestent, sive pericula et tribulationes ingruant, si in Dei gratia simus, si Deus nos gratia sua roborat et confirmet.

Sic insuper, inquit S. Chrysostomus, hom. 10 in epist. II ad Timoth. in morali: « Si in gratia Dei sis, terribilis eris non tantum hominibus, sed et demonibus. Tales fuere Apostoli, qui, calcatis divitiis, Domini sui imperio sunt potiti. Ille, aiebant, morbo liberetur, ille demonibus: illum liga, hunc solve. In terris fiebant ista, sed e caelis proficiebantur. » Et rationem subdit dicens: « Hic enim honor redundat in Dominum. Quo enim potentior est famulus, eo majori admirationi est dominus. » Addit deinde Chrysostomus, nos omni vi et violentia nobis et concupiscentiis illata, ad hanc gratiam assequendam conitti debere.

25. EI QUI POTENS EST VOS CONFIRMARE JUXTA EVANGELIUM MEUM (supple, sit honor et gloria, ut patebit vers. ult. in fine) ET PARDICATIONEM JESU CHRISTI (de Jesu Christo Salvatore) SECUNDUM REVELATIONEM MYSTERII. — q. d. Predicatio Evangelii Christi non est predicatio veritatis et rei humano lumine cognita, sed est predicatio rei cognita per revelationem divinam: nimirum est predicatio magni illius mysterii, quod tota hæc epistola tractatum est, scilicet omnes omnino homines, etiam Gentiles et paganos, justificari ex fide Christi, idque gratis et sine ullis ejuspiam meritis.

TEMPORIBUS ÆTERNIS. — Nota, nec mundum, nec tempus esse ab æterno, uti voluit Plato. Dicuntur ergo tempora æterna, non secundum rem, sed secundum imaginationem, quæ scilicet fingimus ante mundum æternitati coexistisse. Ita Anselmus, q. d. Paulus: Non est recens inventum Evangelium; sed ab æterno semper fuit ipsum Evangelium in secreto divinitatis consilio, menteque divina tacitum et occultum, et nunquam hactenus in mundo propositum aut predicatum. Unde subdit:

26. QUOD (scilicet mysterium jam dictum: Græcum enim ἡ ἀποκάλυψις; referri debet ad μυστήριον) NUNC PATEFACTUM EST (declaratum et demonstratum est) PER SCRIPTURAS PROPHETARUM (qui Christum, Christique Evangelium prædixerunt), SECUNDUM PRÆCEPTUM ÆTERNI DEI, AD OBDITIONEM FIDELIUM, — ut nimirum omnes Gentes Evangelium fidei-que Christi audiant, illique credant et obediant.

IN CUNCTIS (quibusvis sine discrimine) GENTIBUS COGNITI, — scilicet mysterii: eo enim si cognitum referri patet ex Græco et ex parentesi Ro-

mana, quæ omnia a τὸ quod nunc patefactum est, hæcque duobus semicirculis includit. Græcizat ergo hic noster Interpres: cum aliqui clare, uti creperat, dicere debuissent: « Mysterii, quod nunc patefactum est et in cunctis Gentibus cognitum; » vel, ut Græce est, ἡ ἀποκάλυψις, id est notificatum et manifestatum est.

27. SOLI SAPIENTI DEO PER JESUM CHRISTUM. — Hoc refert ad « ei qui potens est, » vers. 25, q. d. Soli sapienti et potenti Deo per Christum et Christianam religionem omnis sit honor et gloria sempiterna.

Nota: Gloria sit « soli, » non Patri, ut Ariani; sed « Deo, » id est SS. Trinitati, cui per Christum hominem omnis honor defertur. Ita S. Augustinus, lib. III Contra Maxim., cap. XIII. Nam Christus Deus et homo cum sit, ut Deus honorem recipit cum Patre et Spiritu Sancto; ut homo vero illum defert. Detulit autem, cum prædicavit in mundo SS. Trinitatem, et jussit baptizari in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti omnes gentes.

Nota secundo: Vox « sapienti » innuit, per nullam hominum sapientiam hominem potuisse viam salutis agnoscere: quia solus Deus a seipso, et per essentiam sapiens est, qui eam per fidem nobis manifestavit. Hinc solus sapiens dicitur: respicit enim Paulus ad mysterium, de quo dixit vers. 23. Ita Anselmus. Vide Baruch, cap. III, vers. 32 et 37.

QUI HONOR ET GLORIA IN SÆCULA SÆCULORUM. AMEN. — Et cui hebraismo redundat. Ita S. Augustinus. Hebræi enim repetunt relativum cum antecedente. Unde Græca et Syrus non habent qui. Sic ergo hæc omnia ordinanda sunt: Ei qui potens est vos confirmare, videlicet soli sapienti Deo, sit honor et gloria. Amen.

Vide S. Chrysostomum hic in morali, hom. ult., pulchre et pathetice ostendentem quantum S. Paulus suo zelo, labore et fervore honorari et glorificari Deum.

O Rex sæculorum, o revelator mysterii temporibus æternis taciti, o æterne Deus, immortalis et invisibilis, o qui habitas in celsis montibus æternitatis! qui ex alto despicias arcta vite nostræ, omniumque temporum sub te labentium spatia; tibi honor, tibi gloria in sæcula sæculorum! Tu nobis beatæ æternitatis aditum, devicta morte, reseratis: fac nos semper ejus memores. Ita sobrie, juste et pie vivere, ut ejus participes efficiamur; da nobis ita sancte et heretice hoc vite momentum transigere, ut in sæcula sæculorum te frui, te laudare, te cum omnibus Angelis et Sanctis celebrare mereamur, o vera charitas, o chara æternitas! Deus meus et omnia. Amen. (1).

(1) In Græco additur subscriptio hæc: Πρὸς Ἰουδαίους ἔρχαν ἀπὸ Κορίνθου διὰ Φαίωνα, τῆς διακονίας, τῆς ἐκκλησίας βαλκωνίας. Sed certum et exploratum est subscriptiones aditus esse ab incertis auctoribus, qui ex certis historicis παρατάξει collegunt, ubi epistola quedam scripta, per quem missa, quo tempore exarata sit. Auctor subscriptionis epistolæ ad Rom. sic videtur argumentatus esse: Paulus, cap. xv, 26, scripsit Macedonas et Achaos collegisse pecunias in usum pauperum Christianorum Hierosolymitanorum; in Achaia autem fuit Corinthus; ergo epistola scripta est Corinthi. Hoc vero non sequi, nemo non videt. Porro, cap. xvi, 1, Paulus commendat Romanis Phœben, diaconissam Cenchreensem; ergo epistola per eam scripta est, quare tamen Tertius eam scripsisse dicitur vers. 22. Res ita que manet incerta. Consentiant tamen Origenes, Theodoretus, Euthalius, et nunc plerique statuant, Corinthi hanc epistolam esse scriptam; et quidem anno 55, ait Sepp.

Gratia
Dei quis
si ait?

Virtus
gratiæ
Dei.

Sapientia
soli
Dei est.

Mysterium
hæc epistola
tractatum.